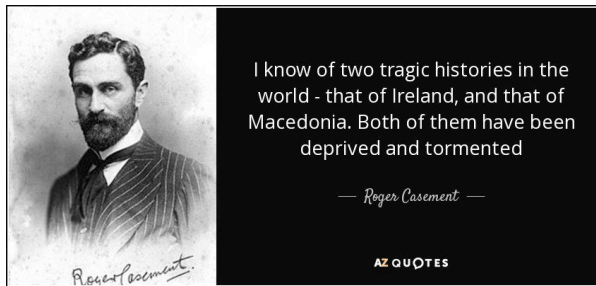

Paradoks Rogerja Casementa

Aleksandar Mishevski

druge besede
|||

drugizborovi
|||

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

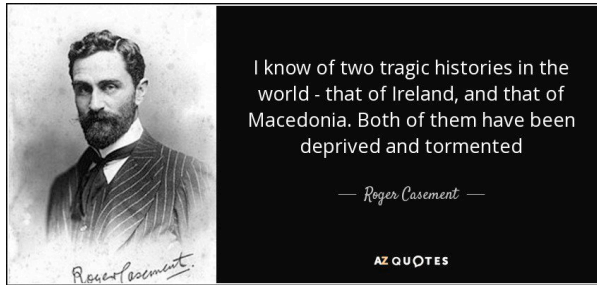

Paradoks Rogerja Casementa

"Dve tragični zgodbi poznam na svetu, irsko in makedonsko. Obe sta zgodbi o pomanjkanju in mučenju."

Roger Casement

irski revolucionar

Uvod

Oktober 2015, San Sebastian, ali Donostia, kakor kraj imenujejo moji baskovski prijatelji. Nahaja se na čudoviti lokaciji na obali Atlantika, zato je obdano z vonjem po morju, svežino in nezgrešljivo mediteransko barvitostjo. Čeprav je že pozna jesen, so turisti povsod, in navdušujem se nad številnimi surferji, ki na plaži v bližini mesta jezdijo valove. Na sestanku partnerskih organizacij iz Evrope, posvečenem majhnim in manjšinskim jezikom in književnostim, me najbolj preseneča, da kdo sploh ve (razen mene, seveda), da je makedonščina, poleg baskovščine in irščine, med desetimi najstarejšimi jeziki, ki se danes govorijo v svetu. Malce kasneje sem izvedel, da baskovski jezik v San Sebastianu komajda uporabljajo in da ga promovira le majhno število medijev. Dve leti kasneje sem v času svojega obiska Dublina odkril, da podobno velja za irsko gelščino, čeprav ne v enaki meri. Tam irščino predvajajo po televiziji in imajo tudi posebne programe za njeno ohranjanje. Takšnih težav v Makedoniji nimamo. Ko se zdi, da nekaj imaš, potem tega ne ceniš dovolj; narodu je njegov lasten jezik neprecenljiv in bistven. Vtisi iz sestanka so pokazali na razlike in zelo maloštevilne podobnosti, ki v tem smislu obstajajo med nami. Očitno je čas terjal svoj davek.

Podobnosti in razlike

Dublin, Irska, oktober 2017

Ena najbolj znanih izjav moža, ki je bil zagotovo ena najpomembnejših in najizjemnejših figur v boju irskega naroda za svobodo in neodvisnost, Rogerja Casementa, je postala glavni navdih za moje raziskovalno delo. To odločitev sem sprejel brez kakršnega koli dvoma, v glavnem zaradi svojega zanimanja za zgodovino in politiko ter za zasužnjene in zatirane narode širom po svetu in še zlasti v Evropi. Poleg raziskovalnega dela v sklopu projekta Druge besede sem bil prepričan, da zgodovinske podobnosti revolucionarnega boja iz preteklosti najverjetneje še vedno obstajajo. Lahko, da se motim. Čisto možno, da se.

Kdo je bil Roger Casement in zakaj se mu pripisujejo zasluge za osvoboditev Irske? S podrobnostmi me je seznanil igralec in scenarist Diarmuid, ki je v Bitoli preživel dva meseca in z veseljem z menoj delil vse svoje znanje o osebnosti in delu ene izmed ikon irskega boja za neodvisnost. Roger se je rodil v Dublinu, oče je bil protestant, mati pa katoličanka; pridobil je dobro splošno izobrazbo, ki mu je omogočila, da je dobil službo na ministrstvu za zunanje zadeve in bil imenovan za britanskega konzula. Pred tem je v Kongu raziskoval načine, kako so kolonialne velesile zlorabljale avtohtono prebivalstvo v Afriki. Videti vse krivice in hudodelstva, ki so jih bila deležna domorodna ljudstva, je bil bržkone povod, da je prenehal služiti kroni in se pridružil Irski republikanski armadi, ki ji je pomagal z zbiranjem sredstev in orožja. Casement je bil obtožen "veleizdaje krone", za kar je plačal z življenjem. Vojaki Združenega kraljestva so ga ujeli, obsojen je bil na smrt in obešen.

Bil je to visok, čeden mož z aristokratsko držo, pesnik in diplomat, drzen in neomajen; po videzu me spominja na Todorja Aleksandrova, legendarnega in tudi najuspešnejšega voditelja v zgodovini VMRO (Notranja makedonska revolucionarna organizacija). Povezuje ju dejstvo, da sta vsak v svojem času povzročala ostre polemike, zanimanje za njiju pa je živo še dandanes. Roger je bil homoseksualec, kar je bila v tistem času seveda nezaželena lastnost, vsaj za revolucionarja na pragu dvajsetega stoletja.

Še posebej so njegovo spolno usmerjenost kritizirali v luči povojnih usmrtitev in po objavi njegovega Črnega dnevnika (*Black Diaries*), zaradi katerega so ga prikazovali kot promiskuitetnega homoseksualnega napadalca. Namen je bil, seveda, očrniti pomen njegove vloge pri revoluciji ter izpodbijati njegove zasluge v boju za nastanek Republike Irske. Vendar danes Roger Casement velja za narodnega heroja na Irskem, in to ne samo v Republiki Irski, temveč tudi v delu, ki je ostal pod britansko upravo, Severno Irsko. Zanimivo je, da si je v razklanem mestu Belfast mogoče ogledovati neštete grafite in zidne poslikave (posebej v zahodnem delu mesta), posvečene Rogerju Casementu. Po njem je poimenovan park. Ogromne zidne poslikave kažejo na naklonjenost Ircev Palestini ter njihov boj za neodvisnost. Prav tako obstajajo čudovito naslikana sporočila v podporo neodvisnosti Katalonije, ne smemo pa pozabiti niti na vodjo kurdskih upornikov Abdullaha Ocalana, ki je bil obsojen terorizma.

Ali je Evropska unija res tako tolerantna do javne podpore terorizmu, ali je Belfast zgolj izjema? Je mesto oaza za radikalno politiko, od skrajnih levičarjev do podpornikov zionizma? Da, že dolgo na drugi strani zidu, ki deli dve nasprotujoči si skupnosti, poleg britanske zastave ponosno vihra izraelska. Dvojna merila svobode govora torej, v isti deželi, kjer nenehno trobentajo o sovražnem govoru in teptanju človekovih pravic ter svoboščin. Posebno kar se tiče držav tretjega sveta iz trpinčenega Balkana, splošno znanih kot "jugovzhodna Evropa", nisem mogel dognati, ali je protestantom ali lojalistom (ki sicer predstavljajo tesno večino) v Severni Irski, mar za to. Vem pa, da so Irci zgradili Titanik, ki je izplul prav iz Belfasta in je danes ena glavnih atrakcij, vrednih ogleda. Muzej ima obliko ladje z nesrečno usodo, ki se je zaletela v ledeno goro in se potopila ter pri tem povzročila materialno škodo in posledice, kakršnih dotlej niso poznali. Ali se lahko enako zgodi z Evropsko unijo, še posebej po Brexit-u? Sodeč po dvojnih merilih, ki veljajo za posamezne članice Unije, kaže, da bo, če se zadeve ne bodo končale na tej točki, transformacija neizbežna. Toda o tem bodo na demokratičen način odločali volivci v vseh državah članicah na naslednjih volitvah za Evropski parlament.

Razen pozitivnih komentarjev o osebnosti in predvsem delu Rogerja Casementa, sem imel v Dublinu nedvomno možnost spoznati drugače misleče.

Kritike so prihajale zlasti od levičarjev in komunistov, ki mu ne morejo oprostiti, da je verjel v napačne ljudi, ki so po osvoboditvi zlorabili svojo moč v novonastali republiki tako, da so preveliko oblast zaupali katoliški cerkvi ter zanemarili socialne vidike revolucije in boj delavskega razreda za dostojne življenjske pogoje.

Zame je bilo to več kot šokantno! Enakega mnenja so tudi tisti, naklonjeni Ernestu Che Guevari (kakor povsod po svetu). Zaman sem razlagal, kako je bil Che odgovoren za streljanje na stotine ujetnikov in celo nekaj lastnih soborcev – česar ni Roger Casement storil nikdar. Kljub temu se nisem mogel zadržati, ljubezen do pravičnosti mi ni dovolila, da molčim in dopustim obtoževanje nekoga, ki je žrtvoval svojo kariero in udobje diplomatskega življenja za svobodo nekega zatiranega naroda. Poskušal sem pojasniti na primeru Josipa Broza Tita, legendarnega voditelja in dosmrtnega predsednika Jugoslavije, ki je ljudem zagotavljal blagostanje, toda tudi omejeno svobodo in odsotnost demokratičnosti. Toda le kako naj bi razložil, da ni nič na svetu črno-belo, ko pa sem hkrati spoznal, da so subtilni odtenki na žalost neopazni za fanatike.

Vse to me je spomnilo na spore in polemiko v zvezi z voditelji in junaki, ki so se borili za neodvisnost v Makedoniji. Prerekanja o organizaciji, ki je skozi leta mnogokrat spremenila svoj naziv, najbolj znana pa je pod kratico VMRO (Notranja makedonska revolucionarna organizacija), trajajo še danes. VMRO je svoj vrhunec brez dvoma dosegla po Veliki vojni pod vodstvom Todorja Aleksandrova. O njegovih dejanjih in ideologiji danes krožijo različna mnenja, kakor seveda tudi o njegovem skrivnostnem atentatu, ki naj bi ga izvedla vse do danes neznan oseba, a verjeti gre, da je bil umorjen, saj je bil Casement trn v peti mnogih.

Veliko ljudi se ga je želelo znebiti, začeni z bolgarskimi političnimi nasprotniki iz kraljevega sodišča v Sofiji, pa vse do Kominterne v Moskvi ter seveda vseh, ki so hlepli po vodenju organizacije.

Na srečo sta danes v Makedoniji spomenik in avenija, ki nosita ime legendarnega vodje VMRO-ja, medtem ko sosednja Bolgarija, od koder je organizacija dejansko delovala, že dolgo uživa vse časti, ki iz tega izhajajo. Preden je bil aretiran, je Casement v času prve svetovne vojne pripotoval iz Nemčije. Po naključju je bila VMRO nemška zaveznica in je od nje prejela obljubo, da bodo združeni vsi "zaslužjeni" deli Makedonije.

Človek 21. stoletja, ki je vsaj delno odprtega duha, gotovo lahko razume, zakaj je Casement sodeloval s sovražniki Združenega kraljestva, torej dežele, ki ji je še do pred kratkim služil. Drugi bodo rekli, da je bila to veleizdaja. Na žalost danes v Evropi, ki je v teh časih razklana med neo-liberalci in ultra nacionalisti, ni srednje poti oziroma absolutne resnice. Zagotovo pa takšnih razlik in nesoglasij med stališči politikov in navadnih ljudi ni bilo še nikoli, odkar je bila Unija ustanovljena.

Do leta 1916 je bila glavna naloga Rogerja Casementa zalagati prostovoljce Irske republikanske armade z orožjem za velikonočno vstajo ter njegov angažma za zbiranje sredstev preko ZDA z istim namenom. Če bi hotel napisati scenarij za film, bi dogajanje postavil v nek kraj v ZDA, kjer bi se Roger Casement srečal s predstavniki makedonske diaspore in nato še z že ustanovljeno makedonsko patriotsko organizacijo (MPO), ki bi mu zagotovila informacije o podobno tragični usodi obeh narodov. Morda bi jih poprej spoznal v Marseillu – kakor me je nekoč poučil nek ljubiteljski zgodovinar, in me prosil, naj teh informacij ne izpustim. Tako je, prav v francoskem Marseillu je leta 1934 morilec iz vrst VMRO, Velichko Georgiev – Kerin, bolj znan kot Vlado Černozemski (vzdevek, ki si ga je sam izbral v času svojega boja za neodvisnost, za suvereno in združeno makedonsko državo), izvršil enega najbolj znanih atentatov 20. stoletja.

Tarči sta bila srbski kralj Aleksander Karađorđević in francoski zunanji minister Louis Barth. Danes je Vlado Černozemski je danes za nekatere junak, za druge pa hladnokrvni morilec. Roger Casement naj bi del izkupička podaril VMRO-ju za osvoboditev Makedonije, čeprav zaenkrat še nisem našel dokazov, ki bi to domnevo potrdili.

Makedonski paradoks

Makedonski paradoks se skriva v dejstvu, da je ta država, ki je leta 1991, ob začetku vojne v nekdanji Jugoslaviji, veljala za oazo miru in zgled svobodne uporabe neodvisnosti, danes razklana zaradi notranjih nemirov in medetničnih spopadov.

Mnogi se strinjajo, da je glavna ovira, s katero se sooča Makedonija, to, da ji Grčija preprečuje, da bi razglasila svojo neodvisnost, kar je upočasnilo njeno vključevanje v evroatlantske povezave. Glavni spor je v zvezi z imenom Makedonija. Grčiji je uspelo prepričati svoje zaveznike, da je ime iredentistično in pomeni uveljavljanje pravic na svojih ozemljih, tj. na območju, ki je bilo pod njeno vladavino po balkanskih vojnah in Bukareškem miru iz leta 1913, ki so ga podpisali vsi vojni udeleženci, razen Makedoncev.

Poleg tega Grki menijo, da je makedonski narod izumil Tito leta 1944 z namenom, da bi Jugoslavija, kakršna je bila takrat, lahko zahtevala svoja ozemlja, zlasti Solun in izhod na morje.

Za Makedonce je ime stvar nacionalne identitete, in tega ne bi smel nihče odvzeti nikomur. Ko se mešanici dodajo še zagate z drugimi sosedi, nastanejo dodatne težave. Bolgarija zanika makedonski jezik in obstoj makedonskega naroda. Srbija ne priznava zakonite neodvisnosti Makedonske pravoslavne cerkve, saj trdi, da so bili cerkveni kanoni kršeni, ko je bila ustanovljena, to je leta 1967, čeprav obstaja že več kot pol stoletja. V vojaškem spopadu leta 2001 smo bili priča Albancem in njihovim iredentističnim težnjam po ustanovitvi večje Albanije.

Sodelovanje z zvezo NATO v času bomardiranja Srbije

EU in ZDA sta vsekakor neposredno odgovorni za težke razmere v Makedoniji. Kljub vsem mehanizmom, ki so jim bili na voljo, niso vplivali na Grčijo, da bi prenehala blokirati prizadevanja svoje sosede za vključitev v evroatlantske integracije.

Med dolžniško krizo v Grčiji je bilo mogoče izvajati pritisk na vlado v Atenah, naj opusti iracionalen problem, ki so si ga sami izmislili. Z zavračanjem pomoči je bila Makedonija dobesedno kaznovana, čeprav je sodelovala z zvezo NATO v bombnem napadu na Srbijo leta 1999, obenem pa je sprejela na stotine tisoč albanskih beguncev s Kosova, za nagrado pa prejela le lepe besede, trepljanje po ramenih in lažne upe o hitrem članstvu v Evropski uniji.

Končni vrhunec hinavščine in predvsem dvojnih meril Unije je bil dosežen v vojaškem spopadu, ko se je zunanji minister Združenega kraljestva lord George Robertson čez noč odločil, da so paravojaške albanske formacije UÇK (OVK – Osvobodilna vojska Kosova) branilci človekovih pravic in ne teroristi, čeprav so bili objavili pet sporočil, v katerih so povedali, da se borijo za zajetje makedonskih ozemelj oziroma za Veliko Albanijo. Zagotovo kaže glavne zagovornike in podpornike te hinavske politike iskati v ameriškem *State Departmentu* ali v Pentagonu, vendar pri tem ne smemo izpustiti birokratov Evropske unije iz Bruslja.

Današnja situacija v Makedoniji

Bitola 2018

Prespanski sporazum sta v imenu Makedonije in Grčije podpisala njuna zunanja ministra in ne predsednika teh dveh držav, kakor to veleva ustava. Prvi presedan v sodobni svetovni zgodovini se je zgodil pod okriljem EU v mejni vasi ob Prespanskem jezeru. Dogodek je samo potrdil ozaveščenost (nisem prepričan, kdo se bolj zaveda?) in pritrdil prejšnjim znakom istega mnenja, ki si ga delijo najpomembnejši politiki, intelektualci in aktivisti za človekove pravice doma in v Evropi. Skoraj nihče se ne odziva na kršitve osnovne človekove pravice do lastne identitete in samoodločbe ali do odrekanja te pravice s pomočjo sile in izsiljevanja. Toda, treba je povedati, da ne gre le za preimenovanje države z dodatkom besede "Severna", in vseh institucij, ki imajo isto ime kot celoten narod. Ne bi bilo pretirano reči, da je to še en genocid nad Makedonci.

Prejšnji se je zgodil po koncu druge svetovne vojne, v času državljanske vojne v Grčiji med letoma 1945 in 1949, ko je ta po porazu partizanov iz države izgnala okoli pol milijona ljudi, ki so se pridružili strani poražencev. Večinoma so bili to Makedonci, zmagovalno stran pa so močno podprli britanski in ameriški bombniki, ki so dobredno požgali gore v egejskem delu Makedonije. Pravzaprav so – veliko pred Vietnamom – prvič uporabili nehumane zažigalne bombe z napalmom, toda le malokdo vé, ali se spominja tega dela zgodovine v dandanašnji demokratični Evropi. Ko govorimo o sporazumu z Grki in Bolgari, je slednji bolj škodljiv za makedonsko narodno identiteto kot prvi. Z našo prvo sosedo (Grčijo) smo se odrekli svoji identiteti, z drugo (Bolgarijo) pa smo sprejeli ponovno pisanje naše zgodovine in predvsem, bolgarsko okupacijo. Ugotovili bomo, da med drugo svetovno vojno ni bilo nikakršne okupacije ali fašistov, in morda bo celoten boj NOB (makedonskih partizanov Ljudske osvobodilne vojske Makedonije) izginil iz novih zgodovinskih učbenikov Republike Severne Makedonije.

Referendum kot najvišje dejanje demokracije

V vsaki normalni državi se volja naroda glede vseh bistvenih odločitev odloča z referendumom. To je na pozitiven način poudarila baskovska pesnica Ainara Maia:

"Srečni ste lahko, da sploh imate referendum o novem imenu države; prebivalci Baskije nimamo pravice odločati o tem vprašanju."

"Pri nas imamo bolj napredno demokracijo," sem ji odgovoril z dozo ironije, in v isti sapi dodal argument o strpnosti makedonske policije do protestnikov v primerjavi s španskimi v Kataloniji med enako spornim referendumom o neodvisnosti. V pogovoru se nisem mogel vzdržati sklicevanja na frizijskega pisatelja Jana. Medtem ko so mnogi prepričani, da je referendum pozitiven, bo zagotovo veliko več takšnih, ki bodo glasovali proti. Moral sem poudariti, da se kdorkoli, ki da kaj na svojo čast in vest, ne bo pogajal o svoji identiteti ali priznal legitimnosti sporazumu, ki je onkraj vsakega presedana v človeški zgodovini.

Dodal sem še, da je referendum poln pomanjkljivosti in je zgolj svetovalne narave, zato rezultati ne bodo veljavni. Jan je bil razočaran nad poskusom, da me prepriča o nasprotnem, pri čemer je bil, seveda, neuspešen. Potrditev pa je prišla malo kasneje, ko je približno 30 odstotkov volivcev glasovalo za sporazum, naš prebrisani in pro-evropski premier pa je zgolj verificiral mojo trditev, da je hotel samo slišati mnenje ljudi, končno odločitev pa bo sprejel parlament. Najverjetneje so po njegovem mnenju državljani njegove države nižja bitja, ki ne vedo, kaj je dobro zanje, in odločitve morajo zato zanje sprejeti izvoljeni vladarji. Jan je kasneje v nekem pogovoru o vsakdanjih stvareh omenil, da mu je ime Jan Matt, sam pa sem mislil – motil sem se – da je v redu, če ga kličem samo Jan. Toda identiteta je pomembna ne glede na to, ali je individualna ali nacionalna, zato ga je to motilo. Upam, da bo razumel bistvo, kot tudi vsi drugi, ki bodo brali te vrstice, preden bodo začeli soditi nekoga ali nekaj, česar ne poznajo dovolj dobro.

Epilog

Izvajanje sporazuma je bilo sproženo s postopkom ustavnih sprememb, z najbolj brutalno kršitvijo zakonov, civiliziranih norm in demokratičnih pridobitev. S kupovanjem poslancev, mnogih z izsiljevanjem, nekaterih celo z ugrabitvami in predhodnim pridržanjem v zaporu, so uspeli zbrati usodni dve tretjini, oziroma 80 poslancev, kolikor je potrebno za spremembe v ustavi. In vse to je seveda za naše dobro in za blaginjo, po kateri smo hrepeneli 28 let. Kaj pa prihodnje članstvo v zvezi NATO, ki bo prineslo dolgoročni mir? Da, to je eden glavnih argumentov, tako kot je mir argument za vojno v Iraku ali Afganistanu, kjer so bili makedonski vojaki del koalicije, ki jo vodijo ZDA, za razliko od suverenih držav, kot so Grčija ali Bolgarija, ki so kljub temu, da so del zavezništva Nata, zavrnilo priložnost biti del okupatorskega poslanstva, čeprav je bilo v imenu miru. Lahko bi se spraševali o dvojnih merilih, vendar, da se izognemo zamenjavi s temi predsedani, recimo, da gre za vsaj trojna merila ali več njih, in to ne samo kar se tiče izraza "demokracija", temveč v smislu vseh osnovnih človeških ugodnosti/potreb, ne glede na to, v katerem sistemu oziroma družbi živimo.

Kam bi danes uvrstili Casementa in Aleksandrova, glede na sedanje evropske standarde politične korektnosti? Ali bi ju videli kot zagovornika svobode, demokracije in pravice, ali kot terorista? Roger bi kot homoseksualec verjetno imel prepričljivo olajševalno okoliščino, in odkrito povedano, mislim, da Todor ne bi ustrezal bruseljskim birokratom. "Progresivni" pa, torej tisti, ki odločajo v imenu vseh, ne bi želeli imeti njegovih lastnosti. Po definiciji je "apartheid" izraz, ki se uporablja za diskriminacijo večine s strani manjšine. Zagotovo bo Prespanski sporazum eden redkih dokumentov, ki so se začeli v eni in končali v drugi državi, in ker je Makedonija znana kot dežela sonca, toplega vremena in vročih poletij, nikoli ne bo Severna, vsaj ne za Makedonce ali za pošteno misleče ljudi z vsega sveta.

Aleksander Miševski